

<https://doi.org/10.19195/0137-1150.179.6>

Data przesłania artykułu: 7.03.2023

Data akceptacji artykułu: 10.07.2023

LUCIE JÍLKOVÁ

Akademia Nauk Republiki Czeskiej, Praga, Czechy

(Czech Academy of Sciences, Prague, Czech Republic)

Hezitace v televizní talk show*

Abstrakt

Tento článek je lingvistickou analýzou hezitací. Nejprve jsou v něm uvedeny základní definice a funkce hezitací, jež se objevují v lingvistických studiích. K analýze je využit videozáznam a přepis televizní talk show *Uvolněte se, prosím* z 30. 10. 2009. V tomto pořadu, trvajícím 41 minut a 9 sekund, se vyskytlo 163 hezitací o celkové délce 2,21 min. Frekvence hezitací činila cca 4 hezitace za minutu. Hezitace nabývaly následujících funkcí: plánování/rozmýšlení, signalizace neobvyklého slova, signalizace opravy, delimitace (ohraničení vsuvky), hledání vhodného slova, signalizace předání slova, signalizace změny tématu, vyjádření rozpaků/překvapení. V jednom případě hezitace tvořila jediný obsah dialogické repliky.

Klíčová slova: hezitace, televizní talk show, frekvence hezitací, funkce hezitací

Hesitations in a TV talk show

Abstract

This article deals with hesitations from a linguistic perspective. First I present the basic definitions and functions of hesitations as found in linguistic studies. My analysis uses a video recording and transcription of the TV talk show *Uvolněte se, prosím* of 30. 10. 2009. Within this programme of 41 minutes and 9 seconds, 163 hesitations occurred with a total length of 2.21 minutes. The hesitation frequency was around 4 per minute. The following hesitation functions were identified: planning, signalling an unusual word, signalling repair, delimitation (marking of parenthesis), searching for an appropriate word, signalling handover, signalling topic change, awkwardness. I also found one case in which hesitation constituted the only content of the dialog turn.

Keywords: hesitation, TV talk show, frequency of hesitations, function of hesitations

* Článek byl napsán s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

Úvod – definice a funkce hezitací

Sledujeme-li lingvistické práce v průběhu několika posledních desetiletí, ukazuje se, že jsou v nich hezitace chápány s různou šíří. Platí přitom, že čím je práce starší, tím je definice hezitací širší, tj. hezitacemi autoři rozumějí často značně různorodé jevy, zatímco v novějších lingvistických studiích převažuje jejich užší vymezení. Příkladem studie, v níž jsou hezitace chápány široce, je článek H. Maclaye a Ch. E. Osgooda (Maclay – Osgood, 1956). Tito autoři pod pojem hezitace zahrnují 1. opakování (*repeats*), 2. chybné začátky (*false starts*), 3. vyplněné pauzy (*filled pauses*) a 4. nevyplněné pauzy (*unfilled pauses*).¹

Naopak pozdější studie H. H. Clarka a E. Fox Treeové (Clark – Fox Tree, 2002), která je hojně citována, vymezuje hezitace úzce, a to nejprve z fonetického hlediska – jako souhláskové [m] a samohláskové [ə]. Dále se uvádí konvencionalizovaná písemná podoba hezitací v angličtině, *um* a *uh*, a také výklad jejich významu ve slovnících. Konečně jsou určeny funkce, jichž mohou hezitace v mluvených (především dialogických²) textech nabývat, např. rozmyšlení, udržení, převzetí či předání slova v dialogu, signalizace opravy aj.³ Stejně jako v této studii chápe hezitace i autorka tohoto článku.

Materiál

V tomto článku je popsán výzkum hezitací v jednom díle televizní talk show *Uvolněte se, prosím*, která byla v České televizi vysílána 30. 10. 2009. Videonahrávka je zahrnuta do korpusu DIALOG (<http://dialogy.ujc.cas.cz>), kde je k dispozici také její přepis, vypracovaný podle zásad vyložených na stránkách korpusu DIALOG (<http://ujc.dialogy.cz/?q=cs/node/29>). Moderátorem pořadu byl Jan Kraus, jeho hosty Bohumil Klepl, herec, Vladimíra Dvořáková, profesorka politologie, latinoamerikanistka, předsedkyně Akreditační komise ČR a Lada a Zdeněk Přibyslavští, specialisté na výhry. Talk show trvala 41 minut a 9 vteřin. Pořad je možné zhlédnout také na kanále YouTube nebo v elektronickém archivu České televize.⁴ V prepisech jsou mluvčí označováni iniciálami, tj. Jan Kraus – JK, Bohumil Klepl – BK, Vladimíra Dvořáková – VD, Zdeněk Přibyslavský – ZP.

¹ K širšímu pojetí hezitací viz dále Blankenship – Kay (1964), z novějších prací např. Lic-kley (2015).

² Funkce hezitací v monologických textech inspirativně analyzuje J. Rendle-Short (2007). K frekvenčním rozdílům hezitací v textech dialogických a monologických viz článek M. Kopřivové et al. (2021).

³ K užšímu pojetí hezitací viz i encyklopedické heslo M. Krčmové (2017), článek R. Skar-nitzla a P. Machače (2012) a drobnost J. Volína (2016).

⁴ Viz příp. <https://www.youtube.com/watch?v=a5DnzK1z2W0m>, <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1176221164-uvolnete-se-prosim/209522161800034/>.

Užité transkripční značky

Úseky v hranatých závorkách pod sebou byly proneseny simultánně.

JK: občana [teda]

VD: [ə] tak já si myslím

Tečka v jednoduchých kulatých závorkách značí krátkou pauzu.

JK: kolegyní (.) a hostem

V jednoduchých kulatých závorkách je předpokládáný, ne zcela srozumitelný výraz.

BK: začaly ženy dělat (plll)

Ve dvojitých kulatých závorkách je komentář přepisovatele.

JK: jako kompjútrovou ((míněno: computerovou))

Dvojtečka značí prodloužení.

přijdou ty:

Metoda

V průběhu celé talk show byla změřena délka všech hezitací v programu PRAAT.⁵ Dále byla určena jejich fonetická charakteristika, tj. u každé hezitace bylo určeno, zda se jedná o hezitaci vokalickou, či konsonantickou a zda je přítomna nazalizace. Posléze byla u každé z hezitací určena její funkce.

Analýza – měření hezitací

Celková stopáž pořadu je 41 minut a 9 vteřin, tj. celkem 2 649 vteřin. Celkový počet zaznamenaných hezitací činí 163. Celková délka hezitací je 2,12 min ze stopáže pořadu. Frekvence hezitací činí cca čtyři hezitace za jednu minutu. Průměrná délka hezitace je 311 ms. Nejdelší hezitace je dlouhá 1 114 ms, nejkratší 80 ms.

Analýza – funkce hezitací

Běžnou funkcí hezitací, která byla ve sledovaném pořadu zaznamenávána, bylo rozmyšlení či plánování. Tuto funkci prezentují příklady (1) a (2).⁶ V obou je

⁵ Hezitace změřila Tereza Průchová, studentka FF UK, které tímto velmi děkuji za pomoc.

⁶ Samotný přepis se nemusí jevit jako průkazný, neboť při určování funkce hezitace je důležitý také její intonační průběh, resp. začlenění hezitace do celku repliky. K ověření lze použít

daná funkce naplňována ještě dalšími prostředky. V příkladu (1) je to slovo *prostě*, v příkladu (2) je to pauza a prozodicky prodloužená spojka *a*. Hezitace jsou v obou případech realizovány jako šva, tj. neutrální středová samohláska, která je v prepisech značena *ə*. V příkladu (1) byla hezitace prozodicky prodloužena.

(1) BK: *postava vendy maňase z hlubočep ktorej ə: prostě šéfuje*

(2) ZP: *přišli lidi normálně z davu a zahráli si tam ə hru mezi sebou*
 JK: *jako kompjútrovou ((miněno: computerovou))*
 ZP: *mhm (.) a: ə ten vlastně kdo vyhraje tak měl slíbenej*

Další identifikovanou funkcí je signalizace neobvyklého slova, v příkladu (3) šlo o hezitování v bezprostřední blízkosti keňských toponym.⁷ Obě hezitace byly opět realizovány jako prozodicky prodloužené šva.

(3) BK: *ty dětičky choděj do škol a ə: v tom itibu a blízko kakamega ə:*

Funkci signalizování opravy ukazuje příklad (4). Kromě hezitace, realizované opět prozodicky prodlouženou středovou samohláskou, lze za signál opravy považovat také pauzu.

(4) JK: *protože tehdy kolegyní (.) ə: hostem byla anife vyskočilová*

V příkladu (5) mluvčí BK hezituje při hledání vhodného výrazu. Výrazem, který pro něj mohl být problematický, je pravděpodobně přídavné jméno *černošského*. Hezitováním mluvčí patrně dává najevo, že si je vědom toho, že tento výraz může někdo považovat za nevhodný, nekorektní, proto je doprovázen hezitacemi. Hezitace, realizované opět prostřednictvím šva, se vyskytují jak před potenciálně problematickým slovem *černošského*, tak před slovem předcházejícím (*kolegy*).

(5) BK: *tak jsem požádal ə kolegy ə z černošského keteringu ((cateringu))*

Hledání vhodného slova představuje i příklad (6). Kromě hezitace zde došlo k prozodickému prodloužení samohlásky v předcházejícím zájmenu (*ty:*). Také toto zájmeno, navíc prodloužené, lze považovat za součást pasáže, během níž BK hledá vhodný výraz.

(6) BK: *přijdou ty: ə mimozemšťani*

např. korpus DIALOG, kde je možné zadat několik slov z repliky do vyhledávače a daný úsek si poslechnout.

⁷ Herec Bohumil Klepl právě hovořil o svých zkušenostech z filmového natáčení v Keni.

Příklad (7) ukazuje delimitační funkci hezitací. Ve vyprávění BK o menších městech v Keni se objevila vsuvka, a to informace o hlavním městě, Nairobi, která je z obou stran oddělena hezitacemi. Začátek a konec vsuvky je tedy signalizován shodným způsobem.

(7) BK: *musim říct to mě hodně překvapilo a vylučuju jako město nairobi nairobi jako každý velký město je komplikovaný ale a tydlety naguru kakamega kisumi a já nevím to*

Funci převzetí slova představuje příklad (8). K hezitování dochází v překryvu, tj. mluvčí BK přebírá slovo, resp. prostřednictvím hezitace signalizuje směrem ke svému dialogickému partnerovi, že se chystá k převzetí slova, ještě v průběhu promluvy JK. Po první hezitaci následují slova *chci říct* a další hezitace. Za signál převzetí slova lze považovat celou pasáž *a chci říct a*.

(8) JK: *tak to je úplně jinej [kontinent jinej svět]*
BK: *[a chci říct] a zlatej topolánek i paroubek*

Analogickým příkladem je k tomu také (9). Mluvčí VD hezituje v překryvu, tj. ještě v průběhu promluvy moderátora JK, čímž VD dává najevo, že se chystá převzít slovo.

(9) JK: *motivovat k té aktivitě toho občana [teda]*
VD: *[a] tak já si myslím že může minimálně teda hovořit o těch problémech*

V příkladu (10) prostřednictvím hezitace, společně se slovem *pardon* (jemuž předchází totéž slovo nedokončené), mluvčí JK přerušuje dosavadního mluvčího BK, aby se na něco doptal, aby si ujasnil význam slov, která BK právě pronesl.

(10) BK: *do toho najednou začaly ženy dělat (plll)*
JK: *pa- pardon a měly to dělat nebo*

Jak ukazuje příklad (11), hezitace mohou být také signálem změny tématu. Moderátor JK ukončuje téma, na které BK delší dobu hovořil (natáčení filmu v Keni), a nastoluje téma další (konec světa). Hezitace je signálem změny tématu společně s dalšími prostředky (*tohle je určitě zajímavý ale*).

(11) JK: *málokdo asi ví bobe ale to je taky zajímavá kapitola a tak tohle je určitě zajímavý ale m ty seš pak ještě m jeden z těch lidí co sou trošku přesvědčený že bude ten konec světa*

Příklad (12) demonstruje, že hezitace může být jediným obsahem dialogické repliky. Host BK se (na podnět moderátora, jak ukazuje příklad (11)), právě vyjadřuje k tématu „konec světa“.⁸ BK se v první replice snaží podpořit hodnověrnost svého názoru tím, že mimo jiné studuje mayskou kulturu. Moderátor na to reaguje pohotově, ale dosti nezdvořile otázkou na počet hodin, který BK studiem strávil. Tato reakce hosta BK zjevně zaskočila, hezitace v tomto případě vyjadřují jeho rozpaky, evidentní překvapení.

(12) *BK: já jsem studoval mayskou kulturu*

JK: kolik hodin jsi to studoval

BK: a:

((smích publika))

Závěr

Analýza jedné televizní talk show ukázala, že hezitace se mohou podílet jak na utváření struktury jednotlivých dialogických replik, tak na realizaci mechanismu turn-taking. Hezitace, často společně s dalšími prostředky, nabývají různých funkcí. Ve vybraném televizním pořadu to byly tyto: plánování/rozmýšlení, signalizace neobvyklého slova, signalizace opravy, delimitační funkce (ohraničení vsuvky), signalizace změny tématu, vyjádření rozpaků/překvapení, signalizace převzetí slova. Pořad nabídl také případ, v němž byla hezitace jediným obsahem dialogické repliky.

Značný počet hezitací a jejich celková délka velmi pravděpodobně souvisí také s typem pořadu. Pro analýzu byla záměrně vybrána talk show obsahující předem spíše nepřipravené dialogy, resp. moderátor má předem zřejmě otázky či témata, o nichž hodlá se svými hosty hovořit, připraveny, ale hosté se na rozhovor v tomto pořadu pravděpodobně spíše připravit nemohou. Případná příprava hostů navíc může vzít velmi rychle za své, neboť Jan Kraus je velmi pohotový moderátor, často reagující na jednotlivá slova, jichž jeho hosté užili, běžně kladoucí nepřijemné osobní otázky, někdy – jak ukázal příklad (11) – hraničící až s nezdvořilostí.

Vysoký počet hezitací je dán také tím, že mezi pozvanými hosty byli manželé Přibyslavští – specialisté na výhry, kteří velmi pravděpodobně vůbec nejsou zvyklí vystupovat na veřejnosti. Zároveň je potřeba zmínit, že se jedná o pořad sestříhaný, takže nějaké pasáže z původních rozhovorů mohly být odstraněny, např. právě hezitace.

⁸ Jednalo se o fenomén z roku 2012 (talk show se vysílala v roce 2009), tj. nevědecké předpovědi o možné fatální katastrofě, či naopak duchovní obnově světa na základě mayského astro-nomického kalendáře.

Literatura

- Blankenship, J., Kay, Ch. (1964). Hesitation Phenomena in English Speech: A Study in Distribution. *Word* 20 (3), s. 360–372.
- Clark, H. H., Fox Tree, J. E. (2000). Using uh and um in spontaneous speaking. *Cognition* 84, s. 73–111.
- Kopřivová, M., Komrsková [Laubeová], Z., Lukeš, D. (2021). Designing a corpus of Czech monologues: ORATOR v2. *Jazykovedný časopis* 72 (2), s. 520–530.
- Krčmová, M. (2017). HEZITACNÍ ZVUK. In: P. Karlík, M. Nekula, J. Pleskalová (eds.), *Czech-Ency – Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: https://www.czechency.org/slovník/HEZITACNÍ_ZVUK (poslední přístup: 10. 7. 2023).
- Lickley, J. R. (2015). Fluency and Disfluency. In: M. A. Record (ed.), *The Handbook of Speech Production*, Malden: Wiley-Blackwell, s. 445–469.
- Maclay, H. – Osgood, Ch. E. (1959). Hesitation Phenomena in Spontaneous English Speech. *Word* 15 (1), s. 19–44.
- Rendle-Short, J. (2007). Showing Structure: Using Um in the Academic Seminar. *Pragmatics* 14 (4), s. 479–498.
- Skarnitzl, R., Machač, P. (2012). Míra rušivosti parazitních zvuků v řeči mediálních mluvčích. *Naše řeč* 95 (1), s. 3–14.
- Volín, J. (2016). Kolik řeči je vlastně v řeči? *Naše řeč* 99 (1), s. 52–55.